

Mexikói aranyesók a magyarországi oszmán terjeszkedés ellen?

A mai globális üzleti világ egyik jellemző mondása a *think globally act locally* elv. A 19. század elején Sir Patrick Geddes nevéhez fűződő, teljesen más kontextusban felvetett gondolat ma már inkább arra utal, hogy a nagy, stratégiai szintű rendszerekből származó iránymutatásokat és megoldásokat minél inkább a helyi környezethez idomítva valósítsuk meg. Furcsának, de semmiképpen sem meglepőnek tűnhet, hogy ezt a komplex gondolkodást a kora újkori Habsburg (és más dinasztiákból származó) uralkodók szintén rutinosan alkalmazták. Mondhatni talán, hogy hamarabb megjelent a globális birodalomban és perspektívában való gondolkodás, mint ahogy azt sok esetben gondolnánk.¹ Talán még bizarrabb lehet mai fejvel arra gondolni, hogy e „globális ellátási lánchoz” a magyar történelem is hol vékonyabb, hol vastagabb szálon csatlakozott; jóval azelőtt, hogy a globalitás modern fogalma egyáltalán megjelent volna.

E rövid tanulmány célja valójában a figyelemfelkeltés: egyrészt arra, hogy akár más kontinenseket is érintően mennyire szerteágazó a kora újkori magyar történelem. Másrészt arra, hogy a 16. századi Habsburg-dinasztia és a Magyar Királyság kapcsolata nem értelmezhető önmagában I. Ferdinánd és Szent István birodalmának lokális és duális viszonylatában. A Habsburg-ház ennél mindenképpen „globálisabb” volt, tagjai saját magukra nemcsak a 16., hanem a 17. században egyaránt egységes dinasztiaként néztek, amelynek 1556 után két „belső főága” lett. A szoros dinasztikus kapcsolatok miatt ugyanakkor a távolinak tűnő spanyol ág is jelentős hatásokat gyakorolt a kora újkori magyar történésekre.² Jelen írás bemutatja, hogy az 1526 utáni években V. Károly kormányzata mennyire aktívan és kreatív ötletekkel próbált pénzt szerezni I. Ferdinánd oszmánellenes harcainak támogatására. A császár és környezete egyre szélesebb körben szólította meg a potenciális pénzügyi forrásokat és vonta be a birodalom egyes távoli pontjait, a pápát, sőt a császárral szemben felgyülemlett adósságokat is igyekezett átcsatornázni I. Ferdinánd és a Magyar Királyság megsegítésére. A lehetséges és bevonandó források köre átívelt az óceánon is, megszólította az Újvilág prominens tisztségviselőit is.

* A szerző PhD, történész (zoltan.korpas1@gmail.com).

¹ Jiménez Moreno, 2017. 13–90.

² A kora újkori Habsburg-dinasztiáról és az egységes szemléletről újabban lásd: Monostori, 2009. 1023–1062. V. Károly birodalma és a Magyar Királyság kapcsolataira lásd: Korpás, 2008.

Egy politikai recept születése

Korábban már megjelent munkáimban többször visszatérő elem volt, hogy a mohácsi csatavesztés (1526. augusztus 29.) híre mennyire megváltoztatta V. Károly császár és spanyol király álláspontját az oszmánok magyarországi fenyegetését illetően.³ A megelőző években az I. (Valois) Ferencsel és szövetségeseivel hosszú háborúba keveredett császárt többször is kérték a pápa, testvére, Ferdinánd főherceg, Jagelló Zsigmond lengyel király, II. Lajos és követei, hogy segítse meg a magyar uralkodót az oszmánok elleni harcban, mivel a fenyegetés folyamatosan növekedett, miközben a Magyar Királyság anyagilag és katonailag egyre inkább felmorzsolódott a hosszú küzdelemben.⁴ Ugyanakkor az európai dinasztikus konfliktusok miatt a császár figyelmének középpontjában egyértelműen az I. Ferencsel való háborúzás állt, és hangot adott annak is: bizonytalan abban, hogy a Magyar Királyságot fenyegető veszély valóban olyan nagy, mint amilyennek mondják.⁵

A mohácsi csatavesztés jelentős változást okozott a császár szemléletében is. A Magyar Királyság bukásáról és II. Lajos haláláról a hivatalos hírt 1526. november 15-én kapta meg a feleségével, Izabellával Granadában tartózkodó V. Károly. Az uralkodó sürgősen összehívta az Államtanácsot, és a tanácsnokok javaslata alapján döntések születtek, hogy a lehető leghamarabb 100 ezer dukátot küldjenek Ferdinánd főherceg megsegítésére, illetve felszólítják az európai fejedelmeket, elsősorban I. Ferencet, hogy szüntessék meg a kereszténység belső harcait és forduljanak a *hostis naturalis*, azaz az oszmánok ellen. Nem utolsósorban pedig elrendelték a kasztíliai rendi gyűlés (*cortes*) összehívását.⁶

1527. február 11-én a valladolidi Szent Pál-templomban Mercurino di Gattinara császári főkancellár felolvasta a kasztíliai cortest megnyitó beszédét, amelyben nemcsak beszámolt a Magyar Királyság tragédiájáról, hanem a magyarok és Ferdinánd infáns megsegítéséhez, illetve az oszmánellenes harcokhoz a rendek támogatását és adományait kérte az uralkodó. A császári udvar levelezésében, Gattinara beszédében egyaránt visszatérő formula volt, hogy a segítséget nemcsak a Spanyolországban nevelkedett Ferdinánd infáns birtokainak védelmére és a magyarok oszmánellenes harcainak előremozdítására kérték, hanem hogy megelőzzék mindazokat a károkat, amelyeket a hittestvéreik győzelmén felbuzdult észak-afrikai mórrok okozhatnak Spanyolországban.

A recept ismétlődik és globálissá válik

Az oszmán fenyegetés árnyékában I. Ferdinánd 1527 végén Louis de Taxis útján sürgette császár melletti állandó követét, Martín de Salinast, hogy érje el Károlynál, hogy az 1528 tavaszán tartandó madridi cortesen hasonló segítséget kapjon a török

3 Korpás, 2004. 5–17.; Korpás, 2008. 53–80.

4 Bárány, 2016a. 133–157.; Korpás, 2000 (megjelenés előtt).

5 Bárány, 2016b. 38.

6 A részletes döntéseket lásd: Korpás, 2004. 5–17.

ellen, mint az előző évben.⁷ A követ válaszában leírta, hogy a császár feleslegesnek tartja a kérdés felvetését, mert a kasztíliai rendeknél egyértelműen elutasításra lelne Ferdinánd igénye, és ez presztízavesztést okozhat az uralkodónak: „Higgye el Őfelsége, hogy ez olyan ügy, ahonnan több szégyen, mint haszon származik, mert a szavak és a pénz nem mindig járnak együtt...”⁸

A cortes 1528. április 19-én nyílt meg. Ahogy azt a császár álláspontja alapján előre lehetett látni, a nyitónapon felolvasott uralkodói előterjesztésben kizárólagosan a cognaci liga ellen folyó harcról volt szó.⁹ A részt vevő rendek, hivatkozva az előző évben nyújtott támogatásra, az oszmánok elleni küzdelmekre semmilyen összeget nem ajánlottak fel. Bár az Államtanács Salinas véleménye szerint hajlandó lett volna egy, az 1527. évihez hasonló „gyorssegélyre”, de lépéseket nem tettek a tanácsstagok.¹⁰ Ferdinánd az oszmán fenyegetésre hivatkozva igyekezett meggyőzni Károlyt is, hogy újabb jelentős anyagi támogatást kapjon a magyarországi politikájához. Ezért Salinason keresztül részletesen beszámolt az 1528 tavaszán történt hadi eseményekről, Katzianer színei győzelméről Szapolyai felett (1528. március 8.) és János király lengyelországi tartózkodásáról. A követ az ura utasítására külön kiemelte a Szulejmán szultánról kapott híreket, miszerint Magyarország ellen készülődik. A császár válaszában egyértelművé tette, hogy az oszmán veszélyre való hivatkozást ürügynek tekint, hogy Ferdinánd anyagi támogatáshoz jusson, és a saját információ szerint ebben az évben az oszmán haderő nem fog a Magyar Királyság ellen vonulni.¹¹

Nem véletlenül írta I. Ferdinánd császár melletti állandó követe, Martín de Salinas, hogy „Felséged [I. Ferdinánd] messze van Spanyolországtól, ahol nem ismerik a törököt. Hiszem, hogy szavakban szívesen adják [a segítséget], de tetteiket és pénzüket mindegyikük saját maga számára tartogatja. Esküszöm Felségednek a hitemre, hogy viccnek tekintik őket a török jövetelét, bárcsak úgy tetszene Istennek, hogy igazak legyenek a gondolataik, és úgy vélik, hogy ez csak császári Őfelsége ötlete, hogy pénzt húzzon ki belőlük.”¹²

Ugyanakkor, a recept már adott volt, és úgy tűnik, hogy a kasztíliai rendekkel szemben visszatérően igyekezett is felhasználni a császári udvar, hogy pénzügyi hozzájárulásokat, kölcsönöket és adományokat szerezzen a császári (többek között oszmánellenes) politika finanszírozására. Nem is kellett sok időnek elteltie a következő alkalomig: 1529 nyarán Szulejmán szultán seregei Bécs városát ostromolták. A Habsburg-dinasztia szempontjából nézve rémálomszerű helyzet állt elő:

7 Salinas Ferdinándhoz, Burgos, 1528. február 4. In: Rodríguez Villa, 1903. 392–394.

8 Uo. „...Crea V. A. que es cosa de donde se sacaria más vergüenza que no provecho, porque palabras y dineros no andan todas veces juntos...”

9 A királyi előterjesztés teljes szövegét publikálta: Laiglesia, 1918. vol. II. apéndices I. *Cortes de Madrid de 1528*. 381–383. A cortes döntései: Cortes, 1903. vol. V. 447–524.

10 Salinas Ferdinándhoz. Madrid, 1528. március 19. és április 18. In: Rodríguez Villa, 1903. 398., 401.

11 Salinas Ferdinándhoz. Monzón, 1528. július 8. In: Rodríguez Villa, 1903. 403–409.

12 „V.A. está muy lexos de España donde no conocen al turco. Bien creo que buenas palabras hartos habrá que las den, pero obras y dineros cada uno los guarda para sí. Yo juro a mi fé a V. A. que por tan burla tienen ellos la venida del turco como plegue a Dios que sean ciertos sus pensamientos, antes piensan que es invención de S. M. para sacalles dineros...” Lásd: Rodríguez Villa, 1903. 424.

a magyar király halálát követően már közvetlenül a Habsburg törzsterületeket támadta az Oszmán Birodalom.

Károly – felhasználva az Államtanács korábbi hajlandóságát – hasonló eszközhöz folyamodott, mint három évvel korábban, Mohácsot követően. 1529 szeptemberére folyamán levélben kérte fel a távollétében kormányzó feleségét, Izabella császárnét, hogy Bécs védelmére pénzadományokat gyűjtsön.¹³ A császárné melletti kormányzótanács Károly nevében körlevélben szólította fel a kasztíliai egyházi és világi rendeket, hogy járuljanak hozzá Ferdinánd magyar és cseh király oszmánellenes küzdelméhez.¹⁴ A levélben a császári kancellária azonos fordulatokkal ábrázolta az oszmánok kegyetlenkedéseit és a kereszténység fenyegetettségét, mint 1526 végén, a mohácsi csatát követően. Bécs ostroma kapcsán új motívumként megjelent a Német-római Császárságra leselkedő veszély is.

Az akció azonban egyáltalán nem volt olyan sikeres, mint két évvel korábban. A spanyol levéltárak megőriztek néhány levelet, amelyek alapján rekonstruálni tudjuk a rendek válaszait. Egyes városok, mint például Écija vezetői, nyíltan kijelentették, hogy bármikor szívesen megsegítik az uralkodót a török ellen akár életükkel, akár vagyonukkal, amennyiben a császár személyesen áll a hadjárat élére. De ilyet az uralkodó levelében nem rendelt el, ezért várják az újabb rendelkezését, hogy hűen szolgálhassák.¹⁵ Voltak, akik a királyság és a város szegénységére, eladósodására hivatkozva utasították el az uralkodó kérését.¹⁶ Az andalúziai Jaén városának álláspontja is sokatmondó volt: nem utasították el a császár támogatását a török elleni küzdelmekben, sőt életükkel, vagyonukkal álltak ki mellette, de felszólították az uralkodót, hogy a messzi Magyarország vagy Ausztria helyett Granadában és Észak-Afrikában szüntesse meg azokat a károkat, amelyeket az oszmánok tengeren és szárazföldön a kereszténységnek okoznak.¹⁷ Palencia püspöke, Pedro de Sarmiento viszont pont a két évvel azelőtt nyújtott kétezer dukát értékű adományára hivatkozva utasította vissza az újbóli adakozást.¹⁸ Ritkább volt az olyan eset, amikor egyes személyek vagy városok pénzüsségeket ajánlottak fel, mint tette ezt Soria város tanácsosa, bizonyos Maldonado, miután konzultált a város vezetésével és megajánlott Soria nevében nyolcezer dukátot.¹⁹

A császár nemcsak a kasztíliai rendek adományaiból igyekezett a támogatást előteremteni, hanem más forrásokhoz is nyúlt. (Bár az ilyen irányú lépések jó pár esetben már az oszmánok visszavonulása után történtek.) A Velencével kötött béke 1529 decemberében szintén lehetőséget nyújtott egy pénzügyi manőverre: a császár 1530 márciusában sürgette Rodrigo Niño velencei követét, hogy a Signoria a császárral szemben fennálló 25 ezer dukátos adósságát irányítsa át Ferdinándhoz.

13 Izabella császárné Károlyhoz. 1529. október 11. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 54.

14 Károly ekkor Itáliában tartózkodott. Távolléte alatt a toledói érsek elnököletével külön kormányzótanácsot állított Izabella mellé felesége uralkodásának megsegítésére és ellenőrzésére.

15 Écija tanácsosai V. Károlyhoz. 1529. december 22. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 78.; Guipuzcoa tanácsosai Károlyhoz. 1529. december 21. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 82.

16 Zamora városa Izabella királynéhoz. 1529. december 22. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 81.

17 Jaén városa V. Károlyhoz. 1529. december 22. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 83.

18 Palencia püspöke V. Károlyhoz. 1529. december 27. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 122.

19 Maldonado V. Károlyhoz. 1529. december 23. AGS, Estado Castilla, leg. 17–18, fol. 80.

A levélből kiderült az is, hogy a pápa is tartozott a császárnak 25 ezer dukáttal, amit szintén Ferdinánd támogatására szánt Károly.²⁰

A rendkívüli egyházi adók is alkalmasnak tűntek, hogy a kontinentális oszmán veszélyre hivatkozva újabb forrásokhoz jusson a Habsburg-ház. Ahhoz, hogy a császári kincstár egyáltalán hozzányúlhasson ezen összegekhez, a Szentszéktől kellett újabb engedélyt kapnia. Károly 1529 őszén sürgette Miguel May római követet, érje el VII. Kelemennél, hogy a magyarországi törökellenes küzdelmek céljából Spanyolországban és Flandriában az egyházi pénzekhez hozzáférhessen. Felvetette, hogy a többi keresztény fejedelmet is szólítsák fel, hogy egyházi javakat zálogosítsanak vagy adjanak el, illetve gyűjtsenek pénzt bűnbocsátó cédulák kibocsátásával I. Ferdinánd oszmánellenes harcainak támogatására. A levél tanúsága szerint az ügy annyira jelentős, hogy amennyiben az „eretnek lutheránusok” is hozzájárulnak, akkor ennek fejében hajlandó a császár vallási engedményeket nyújtani. Ezenkívül követén keresztül sürgette a pápát, hogy a lehető leghamarabb találkozzanak Bolognában, hogy személyesen tárgyalják meg az I. Ferdinándnak az oszmánellenes harcokhoz nyújtandó segítséget.²¹ Hasonló szellemű levelet kaptak a bíborosok, illetve maga VII. Kelemen is.²² A spanyolországi egyházi vagyon kérdésében a pápa hozzájárult a császári kéréshez: így a keresztes háború adóját (*crizada*) három évig, illetve az egyházi adók negyede utáni összeget (*cuarta*) két évig a spanyol korona tartományaiban beszedhette a korona. Az engedmény indoklásában szerepelt a korábbi itáliai háború terhe, illetve hangsúlyozottan az oszmán fenyegetés, kiemelve a magyar területek oszmánok által történt elpusztítását, Bécs ostromát, Hajreddin Barbarossa újabb győzelmeit a Földközi-tenger nyugati medencéjében és a Tlemecéni Királysággal kötött szövetségét.²³ A pápai bulla alapján a *cruzadát*, illetve az e célból kiváltható bűnbocsátó cédulákat 1530 áprilisában kezdték meghirdetni Spanyolországban.²⁴

Károly 1530 tavaszán utasítást adott, hogy a *cruzadából* és a *cuartából* szabadítsanak fel 50 ezer dukátot Ferdinánd számára. Izabella császárné válaszában jelezte, hogy a Pénzügyi Tanács (*Consejo de Hacienda*) nem tudja teljesíteni, mert ezeknek az adóknak az 1531. évi bevételeit is előre felélték már (!), és más forrásból nem lehet most ekkora összeget elvonni.²⁵ Végül a pápai bulla alapján elrendelte

20 Károly Rodrigo Niño-hoz. Bologna, 1530. március 22. AGS, Diversos Despachos, leg. 1557, fol. 297. április 10-én már a meghatalmazást is megküldte Károly, hogy 25 ezer dukátot Ferdinánd számára megküldjenek: Károly Rodrigo Niño-hoz. Mantua, 1530. április 10. AGS, Diversos Despachos, leg. 1557, fol. 299.

21 Károly utasítása Miguel May követhet. Piacenza, 1529. október 1. AGS, Diversos Despachos, leg. 1555, fol. 138. „Memorial que se envió al embajador en Roma, señor May sobre lo que se ha platicado del socorro de Rey de Hungria contra el turco.”

22 Károly VII. Kelemen pápához és a bíborosok testületéhez. Piacenza, 1529. október 8. AGS, Diversos Despachos, leg. 1555, fol. 141.

23 Károly felhatalmazó levele az egyházi rendkívüli adók behajtására. Bologna, 1530. január 16. AGS, Estado Castilla, leg. 21, fol. 245.

24 Izabella császárné levelei Károly nevében a spanyol rendekhez, hogy járuljanak hozzá a török elleni hadjárat költségeihez. Madrid, 1530. április 16. AGS, Patronato Real, leg. 19, fol. 59.

25 Izabella császárné Károlyhoz. Madrid, 1530. június 7. AGS, Estado Castilla, leg. 19, fol. 102.

a királyné, hogy az 1532-re szánt adókból vonják el az összeget.²⁶ A pápa, Károly diplomáciai lépései hatására, 1529 novemberében ígéretet tett Ferdinándnak egy 40 ezer dukátnyi gyorssegélyre is, amit a császárrá koronázás napjaiban két tízezres és egy húszezres részletben teljesítettek is.²⁷ Gazdagsága alapján Németalföldről is szeretett volna a császár segélyhez jutni. Ferdinánd és Károly együttesen akarták rávenni Margitot, hogy járuljon hozzá Bécs védelméhez és a török elleni harchoz. A főherceg asszony viszont határozottan visszautasította a javaslatot.²⁸ Az elutasítástól függetlenül a pápai bullát erre a területre is kihirdették, és a keresztes háborúra szánt pénzeket Ferdinándnak összegyűjtötték.²⁹

Közvetlenül Bécs ostromát követően, 1529 őszén és 1530 elején, Salinas követ – látva ura pénztelenségét és egyre nagyobb kételkedését, hogy Károly egyáltalán meg akarja őt segíteni – leírta, hogy a császár nevetésben tört ki, mondván, hogy Ferdinánd el sem tudja képzelni, mennyire anyagi források nélkül maradt. „Amikor Őfenségének felolvastam azt a részt, amelyben Őfelsége arról beszél, hogy én nem bízom abban, hogy ettől az udvartól akár egy kevés pénzre is szert lehetne tenni, Őfensége nevetésben tört ki, mondván, hogy Őfelsége nem tudja elképzelni azt a nyomort, amiben leledzünk...”³⁰ Nyolc-kilenc hónappal később viszont – miután segélyeket nyújtott Ferdinándnak – már joggal írta a császár a pápa melletti követének, a katalán származású Miguel Maynek: „Nagy költségekbe ver-tük és fogjuk verni magunkat, hogy fenntartsuk azt a háborút, amelyet legkegyel-mesebb testvérünk folytat a kereszténység javára és hasznára...”³¹

Egy különleges globális forrás: Mexikó

V. Károly 1529-ben Izabella császárnén keresztül ugyanakkor nemcsak a kasztíliai rendek támogatását kérte az oszmánellenes harcokhoz. A sevillai Indiák Levéltára (*Archivo de las Indias*) megőrzött pár különleges levelet, amely a gyarmati területek

26 Izabella császárné Károlyhoz. Hely nélkül, 1530. augusztus 16. AGS, Estado Castilla, leg. 20, fol. 266–267. Károly még július 8-án kelt levelében az 1531. évre szánt *cruzadából* szerette volna az 50 ezer dukátot elküldeni. AGS, Estado Alemania, leg. 636, fol. 82–83.

27 Salinas Ferdinándhoz. Bologna, 1529. november 28. In: Rodríguez Villa, 1903. 451–453. Salinas Ferdinándhoz. Bologna, 1530. február 20. In: Rodríguez Villa, 1903. 472. Fraknoi, 1902. 709. szerint a pénzt Vincenzo Pimpinella bíboros juttatta el Ferdinánd udvarába.

28 Károly instrukciója Wolfgang von Monfort számára. Zaragoza, 1529. április 3. In: Bauer–Lacroix, 1938. vol. II/2. 386–390. Károly Ferdinándhoz. Zaragoza, 1529. április 3. In: Bauer–Lacroix, 1938. vol. II/2. 390–393. Margit Ferdinándhoz. Brüsszel, 1529. június 13. In: Bauer–Lacroix, 1938. vol. II/2. 432–433.

29 Ferdinánd Antonio de Montravelhez. Hely és idő nélkül, 1530. In: *MHH Diplomataria*, 1857. 83. Felhatalmazta Montrivelt, hogy a pápa által megajánlott *cruzadából* származó és a török elleni harcra szánt pénzeket begyűjtse.

30 Salinas Ferdinándhoz. Bologna, 1530. január 10. In: Rodríguez Villa, 1903. 462. „Cuando leí a Su Majestad el capítulo que Vuestra Alteza dice de la desconfianza que yo tengo de los pocos dineros que se pueden haber desta corte, Su Majestad no pudo dexar de reír que Vuestra Alteza no puede alcanzar a saber nuestra miseria.”

31 V. Károly Miguel Mayhez. Augsburg, 1530. szeptember 23. AGS, Diversos Despachos, leg. 1557, fol. 100. „...Avimos fecho y hazemos muy grandes gastos en sostener la guerra que el serenissimo rey nuestro hermano ha hecho que ha sydo tan provechosa y necessaria al bien de la cristiandad...”

és a Magyar Királyság történelmét kapcsolják össze egy vékony szállal. 1519 és 1521 között Hernán Cortés meghódította az Azték Birodalmat. Cortés el is keresztelte az új hódítást Új-Spanyolországna. Az új terület közigazgatásának megszervezése – részben Cortés hatalmát is ellensúlyozandó – relatíve gyorsan indult el: már 1522-ben megjelentek az első Spanyolországból küldött tisztségviselők, köztük Alonso de Estrada kincstárnok (*tesorero*), Rodrigo de Albornoz számvevő (*contador*), Pedro Almíndez Chirino mint felügyelő (*veedor*). 1523-ban megérkeztek az első térítő papok (az úgynevezett 12 apostol), illetve 1528-ban kinevezték az első püspököt is Mexikó városába. A bírósági szervezet is hamar kialakult: 1528-ban Mexikóvárosban létrejött az Új-Spanyolországi Királyi Audiencia. A sok intrika eredményeként Cortést 1529-ben V. Károly végleg visszahívta a gyarmatokról. De csak jó pár évvel később, 1535-ben alapította meg az Új-Spanyolországi Alkirályságot ugyanaz az Antonio de Mendoza y Pacheco,³² aki a császári udvarból 1527 tavaszán meghozta I. Ferdinándnak a mohácsi vereség után felajánlott 100 ezer dukátnyi váltót.³³

A gyarmati rendszer e kezdeti, még ki nem alakult időszakában, Mexikóvárosban 1529. december 22-i dátummal több királyi utasítás (real cédula) is született Izabella királyné Madridban keltezett levelét lemasolván. A címzettek: Alonso de Estrada, Új-Spanyolország kincstárnoka; Pedro Almíndez Chirino, Új-Spanyolország felügyelője; a hódító Pedro de Alvarado *adelatando*, Guatemala kormányzója; Rodrigo de Albornoz titkár, Új-Spanyolország számvevője.³⁴

A levelek tartalma mindegyik esetben azonos volt, kivonatolva magyarul: V. Károlynak nagy szüksége van pénzügyi támogatásra, hogy megvédje a birtokait, mert az oszmánok már kétszer is bevonultak Magyarországra, ami az osztrák területekkel együtt Ferdinánd király és a dinasztia öröksége. Ezért Császári Őfelsége a Szentatyával és a többi keresztény fejedelemmel közösen elhatározták, hogy szembeszállnak a törökkel. Ezért a császár Itáliába vonult, ahol most is tartózkodik, és súlyos költségekbe verte magát. Őfelsége megkérte a császárnét, hogy hívja fel az alattvalók figyelmét a nehézségeire, amiben a korona leledzik. Ezenkívül az afrikai mórok újabban Granada és Andalúzia partjait pusztítják, és szükséges, hogy a gályafloottát megerősítsék és ellenálljanak nekik, mert a mórok még az Indiákba tartó viatorlásokat is fenyegetik.

Ezért kéri, hogy az Indiákon élő magánszemélyek a számukra elérhető lehető legnagyobb összeggel nyújtsanak hitelt. Ezen sorok kézhezvételekor _____ aranypesót adjon át a Mexikói Királyi Audiencia elnökének, Nuño Beltrán de Guzmánnak. És a későbbiekben a királyi hivatalnokok az Indiákban található aranyból és drágakövekből, vagy a gyarmati királyi ötödből, almojarifazgo adóból az eljövendő két időszakban visszafizessék az _____ aranypesót, amivel ők V. Károlyt híven szolgálták.

Nincs arról információnk, hogy a címzettek eleget tettek-e a felszólításnak, amennyiben igen, akkor mekkora összeget nyújtottak. Talán egy érdekes adalék

32 Személyéről lásd a Real Academia de Historia online életrajzi lexikonját: <http://dbe.rah.es/biografias/12617/antonio-de-mendoza-y-pacheco> (letöltés: 2020. május. 18.).

33 Korpás, 2008. 65–80.

34 A személyekről, illetve az új-spanyolországi kormányzatról lásd: Himmerich y Valencia, 1996.

lehet, hogy még 1526. november 26-án V. Károly nevében a kasztíliai királyi Számvévőszék (*Contaduría Mayor de Cuentas*) felszólította a császár gyóntatóját, egyben Osmá püspökét és az Indiák Tanácsának elnökét, García de Loaysát, hogy a császár számára nyújtson kétezer dukát kölcsönt I. Ferdinánd és a magyarok megsegítésének céljából. Néhány évvel rá, 1528. április 22-én Madridban kelt levelet küldtek a karibi Hispaniola szigetének kincstárnoka, Esteban de Pasamonte számára, hogy az 1529-ben rendelkezésére álló maravedíkből, pesókból és aranyból fizessen vissza kétezer dukátnyi összeget az Indiák Tanácsa elnökének.³⁵ 1529. március 4-én Osmá püspöke felhatalmazást adott át Juan de Samano számára, hogy térítsék meg azt a „segélyt, amit Császári Őfelsége rendelt el a Magyar Királyság számára”.³⁶

Mennyiben tekinthető egyedinek a mexikói szál?

A bemutatott forrás jelentősége, hogy eddigi ismereteink szerint ez volt az első alkalom, amikor az újvilági gyarmatok tisztségviselőit felszólították, hogy támogassák a Habsburg-dinasztia magyarországi harcait. Talán nem elhamarkodott azt állítani, hogy a dinasztikus politika pragmatikus megközelítést alkalmazott: a finanszírozás szempontjából nem a földrajzi határok, távolságok, hanem a partikuláris akarat és a forrás „elérhetősége” számított. Azaz leegyszerűsítve, ideális az uralkodó számára minden olyan hitel- és pénzforrás, elő- vagy utófinanszírozás, amelyben magánszemélyek valamilyen oknál fogva érdekeltek, hogy a korona céljait támogassák. Így állhatott elő olyan történelmi helyzet, hogy a közép-amerikai spanyol gyarmatrendszer nagyon korai fázisában, még bőven az alkirályság 1535. évi megalapítása előtt, amikor az Új-Spanyolországban élő spanyolok száma még alig haladhatta meg a pár ezer főt,³⁷ a Habsburg-dinasztia a távoli Magyar Királyság ügyében már forrásként akarta felhasználni a gyarmati felhalmozott magánvagyonot.

Egyedi esetről beszélhetünk? Egyelőre úgy tűnik, hogy igen. Elszigetelt esetről beszélünk? Feltehetően nem, hanem egy pragmatikus dinasztikus politika globális gondolkodását tükrözik az eseménysorok. A gondolatsort megerősíthetik I. Ferdinánd és V. Károly melletti követjeinek levelezése is: Martín de Salinas és Juan Alonso de Gámiz nemegyszer olyan kérdésekben levelezett I. Ferdinánd magyar és cseh királlyal, hogy a király milyen feltételek mellett tud hozzájutni a Velencei Köztársaság vagy az angol korona Kasztíliaának fizetett adósságtörlesztéséhez, a toledói érsekség bevételeihez, vagy például Bécs megerősítése céljából hozzáférhet-e az Ezüst Flotta által az Indiáról átszállított amerikai arany- és ezüstkincsekhez.³⁸

35 Uralkodói utasítás Esteban de Pasamonte, Hispaniola szigetének kincstárnoka számára. 1528. április 22. AGI, Indiferente, 421, leg. 13, fol. 100v.

36 „...Socorro que Su Magestad mando hazer al Reyno de Hungría...” García de Loaysa Juan Samanónak. AGI, Patronato, 172, R40.

37 Martínez, 1999. 168–172. szerint 1493–1539 között az egész Újvilágban összesen 18 743 regisztrált spanyol és európai telepedett le. Ebből 1520–1539 között valamivel többen, mint négyezren költöztek Új-Spanyolországba.

38 Korpás, 2009. 249–306.

Az Indiák bevételeire, az ottani magánemberek vagyonára a korona már a korai időszakban jelentős bevételi forrásként tekintett. Épphogy Hernán Cortés elfoglalta az Azték Birodalom fővárosát, Tenochtitlánt (1521. augusztus 13.), a spanyol gyarmati berendezkedés már kezdetét vette a közép-amerikai kontinensen.³⁹ Az Újvilágból származó nemesfémeken túl, először 1523-ban követelt jelentős gyarmati pénzeket a korona, hogy a császár I. Ferenc elleni harcát finanszírozza.⁴⁰ Ehhez különleges eszközt alkalmazott: magánszemélyektől kötelezőnek tartott magánhitelekért. Ez a pénzügyi megoldás a kora újkori Spanyol Birodalom bevett, jellemzően *ad hoc* pénzügyi manőverévé vált annak érdekében, hogy a jelentős pénzügyi megterheléssel járó háborús fenyegetés, hadjáratok idején fenntartsák a kincstár egyensúlyát. A legújabb kutatások szerint a kötelező hitelnyújtást 1523-tól kezdve alkalmoszerűen, meglehetősen szabályozott keretek között, de mégsem ritkán alkalmazták. A kamatszint nagyjából 7–14 százalék között volt, illetve a hitelt félszigeti vagy gyarmati adó- és egyéb bevételekből térítették meg pár éves futamidőt követően a kölcsönadó számára. Különösen kedvelt fedezet volt a hároméves lejáratú államkötvény (*juro*). Ugyanakkor a kért és valóban nyújtott hitelek összege eltérhetett egymástól, ahogy ezt az 1. táblázat is mutatja.

1. táblázat. A kért és valóban nyújtott hitelek összege

Év	Igényelt kölcsön (dukát)	Kapott hitel (dukát)
1523	300 000	122 183
1534	60 000	56 514
1538	230 000	223 716
1545	230 000	229 526
1553	600 000	599 610
1555	574 258	853 380

Bár a feljebb bemutatott forrásban üresen hagyták az egyes gyarmati tisztségviselőktől elvárt hitelek összegét, de talán jó mintát szolgálhat, hogy 1538-ban a gyarmatokon élő egyes magánszemélyek jellemzően 1,5–2,8 millió maravedí (körülbelül 4000–7466 escudo) értékben kölcsönöztek.⁴¹ Ugyanakkor 1535-ben és 1536-ban a Peruban élő hódító Pizarro család egyes tagjai 4,5 millió és 9,77 millió maravedível (12 ezer és 26 ezer dukát) támogatták a korona költségeit.⁴²

Sokatmondó az is, hogy az adott évben a kényszerkölcsönök intézménye hasonló méretű bevételeket biztosított a koronának, mint a gyarmatokról származó nemesfémek rendszeres bevételei. A két bevételi forrás között a legfontosabb eltérés a rendszeresség volt: a kényszerhitelezést alkalmoszerűen használta a korona, míg a gyarmati kincsek folyamatosan érkeztek. 1523-ban mintegy háromszor akko-

39 Szászdi-Borja, 2020. 1–22.; Szászdi-Borja, 1997. 617–638.

40 Sardone, 2012. 21–64.

41 Sardone, 2015; Sardone, 2012. 21–64.

42 Sardone, 2012. 51.

ra összeget hiteleztek, mint amennyi arany és ezüst a gyarmatokról akkor bejött. 1534-ben a hitelezés valamivel több mint fele volt a nemesfém-szállítmányoknak, ugyanakkor 1535-ben 7,5-szer többet hiteleztek, mint amennyi arany és ezüst érkezett hivatalosan Sevillába (2. táblázat).⁴³ Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a kényszerhitel rendszere nem volt egyértelműen hátrányos a magánszemély számára. Azonkívül, hogy a korona kamatosan fizette vissza az összeget, a fedezetként kiállított kötvények jó likviditást biztosítottak és kevésbé voltak kockázatosak, mint a transzatlanti viharok és a kalóztevékenység által fenyegetett kincses hajókkal való átkelés. Következtesésképpen meglepően működőképes és aktív tőkepiacot biztosítottak az Újvilág és az Óvilág között.⁴⁴

2. táblázat. A gyarmatokról érkező nemesfémek és a kényszerhitelezés mennyisége

Év	Nemesfémek (maravedí)	Kényszerhitel (maravedí)
1523	14 704 467	45 818 674
1534	38 912 445	21 192 923
1535	38 912 445	293 557 374

FÜGGELÉK

Az alábbi forrás Rodrigo de Albornoz számára írt levél. Azonos levelet kapott a többi tisztségviselő, illetve található egy általános, címzett nélküli fogalmazvány, ami minimálisan tér el a többi levélről. A szövegben jelezzük az eltéréseket.

Izabella császárné utasítása Új-Spanyolország tisztségviselői számára
(Madrid, 1529. december 22.)

Archivo General de las Indias
México, 1088, leg. 1 D. 157v–158v.

Secretario Rodrigo de Albornoz nuestro contador de Nueva España. Ya sabeys las grandes y continuas guerras que el emperador y rey nuestro señor ha tenido y tiene por defender estos reynos y con la entrada que doss vezes a hecho el turco enemigo de nuestra santa fe católica en el reyno de Vngria que es del serenísimo ynfante rey don Fernando nuestro hermano, y en las tierras de Avstria que son de nuestro patrimonio donde todavía esta. Para el remedio de lo qual para dar orden con nuestro señor sancto padre y con los otros principes Xpianos en la resistencia del dicho turco y otras cosas muy necesarias al servicio de la Xpiandad, Su Magestad en persona paso en Ytalia donde a presente esta. Y porque son ynumerables los gastos

43 Sardone, 2019. 63–64.
44 Uo. 84.

queriendo de (¿Recibido?) esto se han ofrecido y ofrecen Su Magestad agora de nuevo, me a enviado a significar la necesidad en que esta de nuevo. Y demás de esto para resystir a los moros de Africa que agora de nuevo an comenzado a andar por la costa del reyno de Granada y de Andaluzia después de la armada de nuestras galeras que lo resystia donde se podría hazer mucho daño en las naos que van y vienen a las Yndias. Que como veys se podría recibir en esto mucha perdida yo he acordado por todas partes mandar proveer como devria especialmente de mandar pedir prestamo a personas particulares de estos nuestros reynos y de las Yndias que buenamente lo puedan prestar y mandarselos pagar de mas rentas como mas largo de my parte vos dira_____

- y porque soy informada de la voluntad que teneys a nuestro servicio y de la posibylidad que para en esto ha de mostrar por obra teneys [szövegverzió: *általános fogalmazvány*]⁴⁵
- nuestro presidente de esa Audiencia y por qual razon las personas que del Emperador nuestro señor han recibido mas (?) y tienen posibylidad para ello ayudan en esto a Su Magestad [szövegverzió: *Albornoznak, Alvaradónak, Chirinónak és Estradának címzett*]⁴⁶
- yo vos ruego y encargo tengays por bien de nos querer prestar_____ pesos de oro y dárselo al dicho
- _____ [szövegverzió: *általános fogalmazvány*]
- nuestro presidente [szövegverzió: *Albornoznak, Alvaradónak, Chirinónak és Estradának címzett*]

y tomad su carta de pago en las espaldas de esta con la qual mando a los nuestros oficiales de esa tierra que de qualquier oro y perlas de su cargo asy de los dichos del quinto (?) como del nuestro almojarifazgo (?) y en otra manera vos paguen en las doss proximas fundaciones los dichos_____ pesos de oro asy prestareis syn cargo recabdo ni mandamiento... en lo qual tened por cierto que servireys mucho al emperador my señor y siempre tenemos memoria de ello de Madrid a XXII dias del mes diciembre mill quinientos y veinte y nueve años yo la Reyna

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelyei

AGI = Archivo General de las Indias (Indiák Főlevéltára), Sevilla
 México = Gobierno, Audiencia de México
 Indiferente = Gobierno, Indiferente General
 Patronato = Patronato Real, Isla Española

45 AGI, Indiferente, 422, leg. 14, fol. 32r–33r.

46 AGI, México, 1088, leg. 1 D. 157v–158v.

AGS = Archivo General de Simancas (Simancasi Főlevéltár), Simancas
 Estado Alemania = Secretaría de Estado, Negociación de Alemania
 Estado Castilla = Secretaría de Estado, Negociación de Castilla
 Estado Diversos Despachos = Secretaría de Estado, Diversos Despachos
 Patronato Real

2. Kiadott források és szakirodalom

Bárány

2016a Bárány, Attila: The Year 1526 and Jagiellonian Diplomacy. In: *The Jagiellonians in Europe: Dynastic Diplomacy and Foreign Relations*. Ed. Bárány, Attila. Debrecen, 2016. 133–157.

2016b Bárány Attila: Magyarország és a külső segítség 1526-ban. In: „Nekünk mégis Mohács kell...” II. Lajos király rejtélyes halála és különböző temetései. Szerk.: Farkas Gábor Farkas – Szebelédi Zsolt – Varga Bernadett. Bp., 2016. 35–54.

Bauer–Lacroix

1938 *Die Korrespondenz Ferdinands I.* Bd. 2. *Familienkorrespondenz 1529 und 1530*. Bearb. v. Bauer, Wilhelm – Lacroix, Robert. Wien, 1938. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, 31.)

Cortes

1903 *Cortes de los Antiguos reinos de León y Castilla*. Tomo V. Introduccion escrita y publicada de orden de la Real Academia de la Historia. Madrid, 1903.

Fraknói

1902 Fraknói Vilmos: János király és a Római Szentszék. [3 közlemény.] In: *Századok*, 36. (1902) 8. sz. 697–715., 9. sz. 793–809., 10. sz. 895–911.

Himmerich y Valencia

1996 Himmerich y Valencia, Robert: *The Encomenderos of New Spain, 1521–1555*. Austin, 1996.

Jiménez Moreno

2017 Jiménez Moreno, Agustín: El primer imperio mundial de la Historia. La monarquía de España en los siglos modernos (1492–1796). In: *España en la era global (1492–1898)*. Eds.: Azcona Pastor, José Manuel – Martín de la Guardia, Ricardo – Pérez Sánchez, Guillermo A. Madrid, 2017. 13–90.

Korpás

2004 Korpás Zoltán: A spanyol Államtanács a mohácsi csatavesztésről. In: *Lymbus*, 2004. 5–17.

2008 Korpás Zoltán: V. Károly és Magyarország (1526–1538). Bp., 2008.

2009 Korpás Zoltán: I. Ferdinánd levelezése V. Károly melletti követével, Juan Alonso de Gámizzal (1542–1556). In: *Fons*, 16. (2009) 2. sz. 249–306.

2020 Korpás, Zoltán: *Matrimonios dinásticos bajo la sombra de los Otomanos. La transición del poder en Hungría, 1490–1526*. Kézirat, megjelenés előtt a Barcelonai Egyetem kiadványában.

Laiglesia

1918 Laiglesia, Francisco de: *Estudios Históricos (1515–1555)*. Vol. 2. Madrid, 1918.

Martínez

1999 Martínez, José Luis: *Pasajeros de Indias. Viajes trasatlánticos en el siglo XVI*. Ciudad de México, 1999.

MHH Diplomataria

1857 *A brüsseli országos levéltár és a burgundi levéltár*. I. köt. 1441–1538. Összeszedte és lemásolta: Hatvani Mihály. Pest, 1857. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria, I.)

Monostori

2009 Monostori Tibor: A Magyar Királyság helye az Ausztriai Ház országai között az európai spanyol hegemonia korában (1558–1648). In: *Századok*, 143. (2009) 5. sz. 1023–1062.

Rodríguez Villa

1903 Rodríguez Villa, Antonio: *El Emperador Carlos V y su corte según las cartas de don Martín de Salinas, embajador del infante don Fernando (1522–1539)*. Madrid, 1903.

Sardone

2012 Sardone, Sergio: Los secuestros de las remesas americanas de particulares de Carlos V a través de los notarios sevillanos. In: *Temas Americanistas*, 29. (2012) 21–64.

2015 Sardone, Sergio: Comerciantes y tesoros de Indias: préstamos y ‘libranzas’ tras la requisa de remesas de 1538. In: *Nuevo mundo – Mundos Nuevos* [OpenEdition Journals], 2015. DOI: <https://doi.org/10.4000/nuevomundo.67787>.

2019 Sardone, Sergio: Forced Loans in the Spanish Empire: The First Requisition of American Treasures in 1523. In: *Economic History Review*, 72. (2019) 1. sz. 57–87. DOI: <https://doi.org/10.1111/ehr.12604>.

Szászdi-Borja

1997 Szászdi León-Borja, István: Gobierno e inicio de la recaudación áurea en el Nuevo Mundo. In: *Anuario de Estudios Americanos*, 54. (1997) 617–638. DOI: 10.3989/aeamer.1997.v54.i2.389.

2020 Szászdi León-Borja, István: Armadas, Consulados y la Casa de Contratación. La lucha hispana por el desarrollo de nuevos mercados y la creación de las instituciones supremas del mercantilismo (1503–1629). In: *e-Legal History Review*, 31. (2020) 1–22.

ZOLTÁN KÖRPÁS

MEXICAN GOLD PESOS AGAINST THE OTTOMAN EXPANSION IN HUNGARY?

Few unpublished letters in the Archivo General de las Indias (Seville, Spain) puts in global perspective the Ottoman threat and expansion in Hungary. Also demonstrate that the Habsburg rulers both in Central-Eastern Europe and Spanish Empires had a far more unlimited and unified concept about their Empire, regardless of geographical distances and boundaries. In 1529, 8 years after falling of Tenochtitlán, in a very early phase of the colonization of Mexico, prior to the foundation of Viceroyalty of New Spain (1535) and just three years after the battle of Mohács (1526), the Habsburg administration in Castile asked for aid from few preeminent personalities of the first colonial administration in Mexico, including well known conquerors like Pedro de Alvarado, to protect Hungary against the Ottomans. This request can be considered as part of the dynastic finance system with the purpose of providing support to Ferdinand I, king of Hungary and Bohemia. Charles V persistently strived to help his younger brother using very different ad-hoc sources like funds from the Netherlands, debts of Venice or England, aids offered by the Castilian Cortes, including potential incomes from the new Colonies. The study shows the broad context of these financing steps.

